

**نگاهی
منصفانه
به عملکرد
بانک مرکزی**

عزیز آرمن
استاد اقتصاد دانشگاه شهید چمران اهواز

نگاهی به گزارشات و آمار و اطلاعات پولی منتشر شده حاکی از تاخیر زمانی زیادی در انتشار اطلاعات لازم برای تحلیل شرایط پولی موجود کشور است. البته اطلاعات پراکنده‌ای در لابلاي مصاحبه‌های مسئولان پولی وجود دارد که تا حدودی راه را برای ارائه تحلیل‌های کلی باز می‌کند. به طور کلی، کسری بودجه دولت عنصر کلیدی در ایجاد نقدینگی در هر اقتصادی است. اگر بخواهیم دقیق‌تر صحبت کنیم باید گفت که کسری بودجه بدون نفت در ایران را باید به‌عنوان مهم‌ترین عامل توضیح‌دهنده نقدینگی و همچنین تورم در نظر گرفت. هنر بانک مرکزی این است که فشار کسری بودجه بر نقدینگی را با انتخاب بهترین سیاست‌ها و ابزار مدیریت کن، تا بتواند مسیر بهینه‌ای را در این میان در پیش بگیرد.

اگر بخواهیم قضاوت نسبی و منصفانه‌ای داشته باشیم بانک مرکزی تاکنون به نسبت فشارهای موجود و نیز به نسبت اختیارات و ابزاری که در نظام اقتصادی و پولی کشور دارد و به‌ویژه نسبت به چند سال قبل و مدیریت‌های دهه ۸۰ اصلاح عمل نکرده است. نمودارهای مربوط به نقدینگی در سال‌های گذشته اوج‌گیری رشد نقدینگی حتی در سال‌های اوج درآمد نفت در نیمه دوم دهه ۸۰ را به خوبی نشان می‌دهد. در این سال‌ها با افزایش بودجه دولت و پول پاشی‌های لجام گسیخته با اتکا به درآمد بالای نفت، شرایطی را برای دولت‌های بعدی به وجود آورده که نمی‌توانند به راحتی از زیر بار آن گشاده‌دستی‌ها فرار کنند و به ناچار حتی در شرایط تنگدستی شدید در آمد دولت، در سال‌های اخیر و رکود شدید اقتصادی کشور مجبور است با توسل به روش‌های پولی، هر چند بهترین نوع آن روش‌ها، به تامین مالی بودجه اقدام کنند. البته در چنین شرایطی برای سالم‌سازی اقتصاد ضروری است که مقامات بالای حکومت و نهادهای بالای تصمیم‌گیر به سالم‌سازی ترکیب و ساختار درآمد‌ها و هزینه‌های دولت اقدام کنند و با گسترش پایه‌های مالیاتی به سازمان‌ها و نهادهای بزرگ اقتصادی حاکمیتی (و نه با افزایش ضریب مالیاتی بر پایه‌های موجود) و کاهش هزینه‌های غیرضروری، فشار تحمیلی بر سیاست‌گذاران پولی را تا حدودی کاهش دهند. بهترین سیاست‌های پولی فقط در سایه سالم‌سازی واقعی اقتصاد می‌تواند موفق باشد. در طول امسال و با وجود مسئله کرونا و برنامه‌های اعتباری که دولت به اقشاری از مردم و نیز به بخش درمانی کشور از طریق سیستم بانکی کشور دنبال کرده، هم می‌تواند یکی از عوامل اصلی افزایش نقدینگی تلقی شود. هر چند ارقام رسمی در این زمینه هنوز مشاهده نشده است و از سوی دیگر، سیاست‌های مالی و تصمیماتی که در هیات دولت و اخیرا هم سران سه قوه اخذ می‌شود، هر کدام در نهایت آثاری پولی خواهند داشت که بانک مرکزی ناچار است سیاست‌های خود را با توجه به چنین فشارهایی تنظیم کند. خوشبختانه فعال‌سازی (OMO) اخیر مکانیسم عملیات بازار باز و نیز استفاده از ابزار اوراق بدهی دولت هر چند به‌طور ناقص توانسته از آنچه می‌توانست در غیبت چنین سیاست‌هایی اتفاق افتد، جلوگیری کند. بانک مرکزی با اتخاذ سیاست‌های یادشده هر چند در کنترل نسبی پایه پولی موفق عمل کرده اما عواملی که در ایجاد نقدینگی موثر هستند علاوه بر پایه پولی، اهرم‌های ضریب تکاثر پولی را هم در بر دارد که کنترل برخی از آنها چه به لحاظ تعریف نظری و چه عملا و در سایه تسلط سیاست‌گذار مالی در اختیار بانک مرکزی نیست. ورشکستگی برخی موسسات پولی اعتباری در سال گذشته و تحمیل هزاران میلیارد تومان بدهی بر بودجه دولت، یکی از نمونه‌های آن است. تعیین دستوری نرخ ارز نرخ سود سپرده و تسهیلات بانکی و انجام عملیات بین‌بانکی در محدوده خطوط قرمز و خارج از نظرات بانک مرکزی از دیگر نمونه‌های آن است. در مجموع با توجه به فشارهای خارجی بر اقتصاد کشور و فشارهای درونی بر بخش پولی اقتصاد و آنچه می‌توانست اتفاق بیفتد، عملکرد بانک مرکزی در سال جاری را می‌توان قابل‌قبول تلقی کرد هر چند مقاومت در مقابل فشارها به‌ویژه فشارهای داخلی و اصرار بر حفظ استانداردهای پولی و استفاده از ابزار در اختیار بانک مرکزی، بیشتر از آنچه تاکنون بوده، باید سرلوحه عمل بانک مرکزی در ماه‌های پیش‌رو قرار گیرد.

سهند ایناتلو
editor@smtnews.ir

عکس: آیدان فریدی

در دوره آقای همتی هم تزریق ارزی و ریالی انجام شده اما در مجموع ایشان تلاش کرده جلوی این دست اقدامات را بگیرد و هر از گاهی به این موضوع اشاره می‌کند و تلاش دارد حداقل این ذهنیت را اصلاح کند

سیاست یک بام و دو هوای بانک مرکزی

اسلامی ایران قرار دهند. وی ادامه داد: درباره کره هم شنیده می‌شود که قرار است یک میلیارد دلار از این منابع آزاد شود اما بازم تاکید می‌کنم فکر نمی‌کنم این منابع به‌صورت پول نقد در اختیار ایران قرار داده شود.

احتمال اینکه یک میلیارد دلار واکسن کرونا به ما بدهند یا اینکه محصولات خودروسازی خود را به جای پول تحویل ایران دهند، بسیار بالاست. حالا اول باید تکلیف این مسئله را روشن کنیم، بعد بر سر تزریق کردن یا نکردن آن به بازار دعوا کنیم.

■ بانک مرکزی به هیجانات دامن می‌زند
معاون اسبق وزیر اقتصاد ضمن انتقاد از تحریک احساسات و هیجانات مردم با عملکرد نادرست مدیران بانک مرکزی، به **«مامن»** گفت: از سویی هم بانک مرکزی وقتی روزانه ساعت ۹ صبح نرخ را مشخص می‌کند؛ یعنی تصدی این حوزه را در اختیار دارد، پس می‌توان نتیجه گرفت که نحوه مدیریت بازار نیز جزو اختیارات این نهاد است. وقتی چنین شرایطی در اقتصاد ما حاکم است، دیگر نمی‌توان به راه‌های کنترل نرخ دلار نقدی وارد کرد. مسئله دیگر این است که عملکرد بانک مرکزی در نحوه اعلام نرخ ارز باعث هیجانی‌تر شدن بازار می‌شود.

■ چند نرخ‌ی بودن دلار برای اقتصاد سم است
توتونچیان با اشاره به مضرات چند نرخ‌ی بودن دلار و تأثیر آن بر معیشت مردم عادی تاکید کرد: چند

ایرج توتونچیان، استادتمام دانشگاه الزهرا و معاون اسبق وزیر اقتصاد با یادآوری اظهارات رئیس کل بانک مرکزی درباره نحوه مدیریت بازار ارز، به **«مامن»** گفت: انتقاد آقای همتی به سیاست‌های تزریق ارز به بازار درست است اما نباید فراموش کرد که وقتی ایشان به ریاست کل بانک مرکزی منصوب شدند، دلار را ناموس بانک مرکزی خواندند!

این نوع نگاه به تصدی‌گری بانک مرکزی بر حوزه ارز در مغایرت کامل با اظهارات جناب همتی درباره ارزی است. وی در ادامه افزود: از سویی هم، در همان زمان می‌گفتم که این ناموس نباید نرخ‌های متعددی داشته باشد، بانک مرکزی باید موضع خود را در این زمینه مشخص کند؛ در واقع یا باید سیاست‌های تصدی‌گری بازار ارز را رها کند یا اینکه اگر می‌خواهد همچنان سکن هدایت نرخ دلار را در دست داشته باشد نمی‌تواند از سیاست‌های کنترل نرخ با استفاده از تزریق ارز یا سایر روش‌ها انتقاد کند. این نوع اظهارات باعث می‌شود جامعه نسبت به بازار ارز هیجانی‌تر عمل کند.

■ بعید است پولمان را بدهند!
توتونچیان با ابراز تردید نسبت به دسترسی قریب‌الوقوع ایران به منابع ارزی بلوکه شده در خارج از کشور، عنوان کرد: فارغ از اینکه اصلا چنین سیاست‌هایی درست است یا خیر، موضوع دسترسی به منابع ارزی است، زیرا من فکر نمی‌کنم کرایه‌ها یا سایر کشورها از این فرصت چشم‌پوشی کنند و منابع ارزی ایران را به‌طور مستقیم در اختیار دولت جمهوری

■ یک سر و گردن بالاتر از بقیه اقتصاددانان
این استاد اقتصاد دانشگاه الزهرا و متخصص اقتصاد اسلامی ضمن اشاره به نحوه برگزیدن روسای بانک مرکزی در کشورهای توسعه‌یافته، بیان کرد: در همه کشورهای پیشرفته روسای بانک مرکزی یک سر و گردن بالاتر از همه اقتصاددانان هستند، به عبارتی شخصیت‌هایی را برای بانک مرکزی انتخاب می‌کنند که از وزن علمی و اعتبار بسیار بالایی برخوردار باشند. اما متأسفانه در دهه‌های اخیر افرادی را به ریاست این نهاد مهم اقتصادی گمارده‌ایم که تقریبا هیچ‌یک نه‌تنها اقتصاددان نبوده‌اند، بلکه عملکرد مثبتی هم در بخش‌های گوناگون نظام بانکی از خود به نمایش نگذاشته‌اند تا با توجه به کارنامه مثبت‌شان انتخاب شوند.

توتونچیان در پایان با اشتباه دانستن رویکرد دولت در انتخاب رئیس کل بانک مرکزی در ۵۰ سال اخیر، خاطرنشان کرد: در مواردی هم که اقتصاددانان در این سمت منصوب می‌شوند، آشنایی چندانی به سیاست‌گذاری‌های پولی ندارند. برای مثال، وقتی مدیرانی را از رأس بانک‌های تجاری برای مدیریت مهم‌ترین نهاد نظارتی و سیاست‌گذار پولی و بانکی کشور انتخاب می‌کنیم کار بسیار اشتباهی را انجام داده‌ایم، چون پیشینه مدیریتی این فرد ارتباطی به‌نحوه مدیریت بانک مرکزی ندارد. شورش‌خانه شاهدیم انتخاب روسای بانک مرکزی که در ایران یکی از مهم‌ترین ارکان اقتصاد کشور به‌شمار می‌رود که گاهی بدون در نظر گرفتن تخصص افراد انجام می‌شود.

نرخ بودن دلار نیز یکی دیگر از مشکلات اساسی بازار ارز است. سال گذشته نیز ما به بانک مرکزی پیشنهاد دادیم برای ارز بازار ثانویه‌ای ایجاد کند تا ارزهای حاصل از صادرات و ارزهایی که برای واردات هزینه می‌شود به یکدیگر وصل شوند نه اینکه این دورا از یکدیگر جدا کنیم و برای هر کدام نرخ جداگانه‌ای را در نظر بگیریم. وی افزود: در همان دوره هم ما هشدار داده بودیم که چند نرخ کردن ارز با هدف کنترل نرخ کالاهای اساسی نمی‌تواند تأثیرات محسوسی داشته باشد و در واقع هزینه‌هایی که روی دست کشور می‌گذارد، بدون هیچ نتیجه‌ای در کیفیت زندگی مردم خواهد بود. حالا هم می‌بینیم که نرخ کالاهای اساسی در همین مدت بیش از ۳۰۰ تا ۴۰۰ درصد افزایش یافته است که عملا بی‌نتیجه بودن تخصیص ارز ترجیحی را نشان می‌دهد.

■ «پول پاشی» مصداق بارز «سرمایه‌سوزی»
این اقتصاددان با پیشینه با انتقاد از هدر دادن منابع ارزی کشور برای تنظیم موقتی بازار به **«مامن»** گفت: وقتی سیاست ارزی‌پاشی هیچ نتیجه محسوسی روی کیفیت زندگی مردم نداشته، چرا باید بر ادامه آن اصرار کنیم؟
با تداوم سیاست ارزی‌پاشی با هدف کنترل قیمت‌ها، به‌دست خودمان سرمایه‌های کشور را می‌سوزانیم و فرصت‌هایی که می‌تواند کشور را به سوی توسعه رهنمون کند را یکی‌یکی از دست می‌دهیم و این دردناک است.

ارز و واکسن کرونا به ما بدهند یا اینکه محصولات خودروسازی خود را به جای پول تحویل ایران دهند، بسیار بالاست. حالا اول باید تکلیف این مسئله را روشن کنیم، بعد بر سر تزریق کردن یا نکردن آن به بازار دعوا کنیم.
■ بانک مرکزی به هیجانات دامن می‌زند
معاون اسبق وزیر اقتصاد ضمن انتقاد از تحریک احساسات و هیجانات مردم با عملکرد نادرست مدیران بانک مرکزی، به **«مامن»** گفت: از سویی هم بانک مرکزی وقتی روزانه ساعت ۹ صبح نرخ را مشخص می‌کند؛ یعنی تصدی این حوزه را در اختیار دارد، پس می‌توان نتیجه گرفت که نحوه مدیریت بازار نیز جزو اختیارات این نهاد است. وقتی چنین شرایطی در اقتصاد ما حاکم است، دیگر نمی‌توان به راه‌های کنترل نرخ دلار نقدی وارد کرد. مسئله دیگر این است که عملکرد بانک مرکزی در نحوه اعلام نرخ ارز باعث هیجانی‌تر شدن بازار می‌شود.

■ چند نرخ‌ی بودن دلار برای اقتصاد سم است
توتونچیان با اشاره به مضرات چند نرخ‌ی بودن دلار و تأثیر آن بر معیشت مردم عادی تاکید کرد: چند

سخن پایانی...

تئوریسین‌های اقتصاد توسعه‌محور در جهان معتقدند هرگونه سیاستی که برای دلخوش کردن توده‌های جامعه انجام می‌شود، نه‌تنها ضربات سنگینی را به روند توسعه وارد می‌کند، بلکه همان سیاست‌ها تأثیر مثبتی روی زندگی اقشار آسیب‌پذیر و کم‌درآمد جامعه نمی‌گذارد و از سویی هم به‌دلیل رانت‌زا بودن هرگونه تزریق منابع دولتی، باعث گسترش فساد نیز می‌شود. جامعه‌شناسان اقتصادی نیز معتقدند دهک‌های میانی و پایینی همواره بر این باورند که دولت‌ها با دامن زدن به این ذهنیت که اگر دولت به هر قیمتی نرخ برابری ارز را کنترل کند وضعیت معیشتی آنها بهبود می‌یابد، سعی در پایین نگاه داشتن سطح توقعات جامعه مدنی دارند، چراکه در این صورت تمام مطالبات صنفی به نرخ ارز در کشور گره می‌خورند و با تزریق ارز به بازار می‌توان توازنی همه‌جانبه اما مصنوعی در ارکان مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی برقرار کرد. به ادعای این دسته از کارشناسان مشکل اصلی این نوع سیاست‌ها مقطعی بودن آنهاست، یعنی در صورت قطع تزریق ارز به بازار پس از تنها چند روز باز هم قیمت‌ها به‌دلیل وجود تقاضای بالا و کم شدن عرضه به‌دلیل توقف ارزی‌پاشی افزایش می‌یابد و در صورت تداوم این سیاست‌ها کشور در چرخه‌ای گرفتار می‌شود که مدام باید مقدار قابل‌توجهی از منابع ارزی را تنها برای امری هزینه کرد که اثر مثبتی بر زندگی و معیشت مردم ندارد.

رویکرد کلان اقتصادی دولت، بیان کرد: دولت‌ها باید به جای نگاه به خارج، رویکرد خود را به سوی داخل تغییر دهند. البته این به معنای دیوار کشیدن به دور کشور نیست، اتفاقا ما باید با دنیا در تعامل باشیم اما باید تمرکز را روی داخل کشور بگذاریم.

انصاری در پایان ضمن ارائه راهکاری برای نجات ریل از سیطره دلار، خاطرنشان کرد: به بیان دیگر، نگاه به داخل یک بحث است و آویزان شدن به خارج موضوع دیگر است. متأسفانه دولت این رویکرد را هم رها نمی‌کند و هرچه آنها بدعهدی می‌کنند باز هم به این سیاست‌ها ادامه می‌دهد. در حالی که ما باید ارتباط با خارج را بازتعریف کنیم تنها در این‌صورت است که پول ملی ما می‌تواند تأثیرپذیری کمتری از ارزهای خارجی داشته باشد و دیگر نیازی به تزریق ارز به بازار برای کنترل نرخ دلار نخواهیم داشت، چراکه نرخ برابری ارز در این صورت خودبخود روی میزان معقولی خواهد ایستاد.

ادامه این روند هستیم.
■ تزریق همیشه انجام شده است!
مدیرعامل پیشین بانک ملی ایران با اشاره به رویکرد متفاوت رئیس کل فعلی بانک مرکزی نسبت به سیاست‌های پول‌پاشی به **«مامن»** گفت: اما دولت‌ها

از همان دوران جنگ تحمیلی به انتقادات توجه نمی‌کردند و به‌دلیل راحت بودن این کار فقط فهرستی را با عنوان تسهیلات تکلیفی تهیه و به بانک‌ها ابلاغ می‌کردند. البته در برخی مقاطع این میزان بسیار کمتر شده اما از همان سال‌های دهه ۶۰ این سیاست هیچ‌گاه متوقف نشده است. در دوره آقای همتی هم تزریق ارزی و ریالی انجام شده اما در مجموع تلاش کرده جلوی این دست اقدامات را بگیرد و هر از گاهی به این موضوع اشاره می‌کند و تلاش دارد حداقل این ذهنیت را اصلاح کند.
■ راهکار چیست؟
این کارشناس امور پولی و بانکی با انتقاد از

عبدالحمید انصاری، کارشناس پولی و بانکی و مدیرعامل پیشین بانک ملی ایران با زاینبار دانستن سیاست‌های پول‌پاشی در اقتصاد، به **«مامن»** گفت: سیاست تزریق ریالی یا دلاری نقدینگی با هدف کنترل قیمت‌ها در بخش‌های گوناگون، سیاست مخربی است که در طول چندین دهه در اقتصاد کشورمان نهادینه شده است.

وی در ادامه افزود: پس از انقلاب با توجه به تبصره‌های ۳، ۱۷، ۴۰، ۴۷، ۵۰... که در دهه ۶۰ به تصویب رسید، این سیاست به‌نوعی در اقتصاد و به‌ویژه در سازکار بودجه‌نویسی ما نهادینه شد. انصاری به بی‌تأثیر بودن سیاست‌های پول‌پاشی ارزی و ریالی اشاره و عنوان کرد: در همان سال‌ها نیز کارشناسان و اقتصاددانان بر بی‌نتیجه بودن این سیاست‌ها تاکید می‌کردند اما دولت تصمیم گرفته بود با تزریق ارز به بخش‌های صنعتی سعی در رونق بخشیدن به تولید یا کنترل نرخ محصولات داشته باشد، اما همانطور که بعدها نیز دیدیم این سیاست نتوانست نتیجه مثبتی برای اقتصاد کشورمان داشته باشد اما همچنان شاهد